

ՄԵԴԻԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ 10 ՄԵԴԻԱ
ՈՒՅՐ ԳԵՂԵՍԻ
ՅԱՅԱՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ 10 ՄԵԴԻԱ
ՈՒՅՐ ԳԵՂԵՍԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ 10 ՄԵԴԻԱ
ՈՒՅՐ ԳԵՂԵՍԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ 10 ՄԵԴԻԱ
ՈՒՅՐ ԳԵՂԵՍԻ

1876 թ. 10-ին

Ինչու մեր կառավարութիւններն, ինչի
այն աշխարհիկ (կ. Պօլսոյ ազգային վար-
չութիւն) թէ եկեղեցական, ապաքին են
իրանց գործունէութեան մէջ: Վասն զի նոցա
գործունէութիւնը անկանոն է: Վասն իսկ
վարչութիւն արդիւնաւոր չենք: Տարբար
վարչութիւն պէտք է ընտրել ինչի, պէտք է ազ-
գեցութիւն ունենայ: Կառավարութիւն
կամ վարչութիւն ունի իւր ճիւղերը
կամ մասերը ժողովրդեան մէջ: Սոցալից
ամեն մէկ իւր շրջանի մէջ պէտք է գործէ
համաձայն կանոններին և իրաւանց, որ
նրան արեւած է: Բարձրագոյն իշխանութիւ-
նը որ պէտք է ունենայ վերահսկողութիւն
իւր մասերի վրայ իւր անդիմադրելի միջոցա-
րկութեամբ և իրաւաւոր իշխանութեան: Վար-
չութիւնը պէտք է իւր խառնվորդը կտորէ ազ-
գեցութիւնն իւր ներկայացուցիչների ժողո-
վրդեան կամ առհասարակ վարչութիւնը
Որքան կարելի է ամեն մասն ազատ պիտի
գործէ իւր շրջանում:

Բայց մենք բոլորովին սորա հակառակն
ենք տեսնում մեր վարչութեան մէջ:
Բարձրագոյն իշխանութիւնը միշտ, կար-
ծես իւր իրաւունքներն ցոյց տալու
համար, խառնվում և խառնաբաշտ
է իրան ենթարկել մասերի (տեղական
վարչութեան) գործունէութիւնն, որով
կտրուում է նորա ազգեցութիւնը: Այս
ընդհանուր է մեր մէջ:

Պարզենք մեր միտքը:
Ասենք մի քահանայ իւր յանձնաց
և անհրաժեշտութեան համար պատիժ
պէտք է իրէ իւր տեղական իշխանութիւ-
նից: Յայտնի բան է, որքան դուրեկան չէ
պատժի ենթարկվելը, ուստի և նա զիմում
է աւելի Բարձր իշխանութեան պաշտպա-

նութեան: Այս իշխանութիւնը, չնայելով
որ յանձնարար անանց իւր իշխանութեան
թողութեան, մինչև անգամ անանց
անցալովի, իրեն փախտատեան եկել էր
իւր սոր, որքան նորա խօսքերից թէ մի
այլ պատճառից չը յարգելով իւր ստա-
րադրեալ տեղական իշխանութիւնն (իս-
կապէս իրան), տալիս է նրան կարծես ի-
րաւունքը ապագայում աւելի յամառ դը-
տանվելու իւր շարութեան մէջ: Պարզ է,
որ այսպիսի յանձնարար դառնում է ան-
զուսպ և անհրաժեշտ իշխանութեան: Այս-
պիսեաց օր աւուր շատանալը կտրուում է
իշխանութեան նշանակութիւնն ու ազ-
գեցութիւնն, այսպիսեաց անպատիժ մնալը
և իրանց անկարգութիւնը շարունակելը
նուազանում է ժողովրդի մէջ նորա
յարգանքը դէպի վարչութիւնը:

Առօրեայ երեւոյթ է մեր վարչութեանց
մէջ, որ անհրաժեշտ և ապաւշ հոգե-
րական մի, նոյն իսկ տեղական վարչական
ատենում չէ քաշվում սպառնալու սրան,
թէ ինքը գիտէ ում ձեռքով և ինչպէս
իւր կամքն առաջ կտանէ: Եւ յիշուի այս-
պիսիք գտանում են պաշտպանութիւնն
և խանգարում վարչութեան ընդհանուր
նը, կտրուում նորա ազգեցութիւնը:

Մի այլ օրինակ է: Ասենք մի քա-
ղաքում վաճառեցաւ մի քահանայ և
տեղական վարչութիւնն արաւ իւր կար-
գադրութիւնը, բայց սա հաճոյ չէր մի
քանի քահանաների, որոնք կամենում
էին իրանց ստանալ վաճառելու ծուխը:

Ի՞նչ կհասնի սրան—անշուշտ դժգոհ-
ները կըլինեն աւելի Բարձր իշխանութեան,
որ այստեղ էլ գտնում է ըստ իւր կար-
ծեաց և ծուռ հայեցումների մի միջոց տե-
ղական իշխանութեան իրաւունքները սեղ-
մելու և միջամտել ինքնով այսպիսի ան-

նշան գործին, գուցէ և յանուն ճշմար-
տութեան, կաշխատէ քանդել նորա կար-
գադրութիւնը, կտրուի նորա ազգեցութիւ-
նը: Հազարաւոր են այսպիսի օրի-
նակներ մեր վարչութեան մէջ և ահա
այս հազարաւոր անբնական երեւոյթների
գուժարի հետևանքն է մեր իշխանութեանց
ազգեցութեան անկումն և նոցա ապար-
գիւնութիւնը վարչութիւնը:

Այսպիսի դէպքում աւելի լաւ է փո-
խել այդ վարչութեանց կազմակերպութիւ-
նը քան թէ կտրուի նոցա ազգեցութիւնը:
Եւ ո՞վ է արգելում մեր Բարձրագոյն իշ-
խանութեան անկող փոփոխութիւնը իրա-
ստորագրելու մէջ: ո՞վ է արգելել ինքում
նրանց նշանակելու գործակատար կամ իրան
ներկայացուցիչ այսպիսի անձինք, որոնք
գրաւել են նորա հաստատութիւնն և
ժողովրդեան համակրութիւնը:

Բայց ի՞նչն է ստիպում մեր վարչու-
թիւններին այդպիսի անբնական ընթացք
բռնելու և ապարդիւն լինելու իրանց գոր-
ծունէութեան մէջ: Եթէ ասինք լոկ շա-
հափրութիւնը, գուցէ բաւական մեղան-
շինք ճշմարտութեան դէմ, գուցէ աւելի
ճիշդ կըլինէր ընդունել նոցա հասկացողու-
թեան և հայեցումների սխալականու-
թիւնը:.....

Այս պատճառով էլ տեսնում ենք մեր
վարչութիւններն ընդհանրապէս թղլ և ան-
գամայն վիճակի մէջ—ուստի և անկարող
ազգելու և գործելու յօգուտ ստորագրելու:

Ա. Գ. Ս. Ի. Ն.

Վ. Գ. Ս. Ի. Ն.

Մի քանի ժամանակ է, որ Վերջինի թեր-
թերի մէջ երբեմն երբեմն երկու տառ Վ. Գ.
ստորագրութեամբ յօդուածներ են երևում
հայոց կենդանի առաջ գտնուող խոր
հարկ մասին, իսկ այսինքն Վ. Գ. չառերի
հետաքրքրութիւնը չարմէ և ոչ միայն իւր
ստորագրութեան անուանի տառերով, այլ և
կտրուել է սուր նկատողութիւններով: Նորա
հետ կարելի է շատ բաների մէջ չը համաձայ-
նել, բայց նա իւր արծարծած հարցերն այն տե-
սակ է ձևակերպում, որ ընթերցողին ահաւայ
գրաւում է, որպէս զի նայն հարցի մասին կըր-
կին և կրկին մտածէ: Մի մասնագործ համար
այս մեծ արծարծողութիւնն է, և ընթերցողի
համար էլ ուրախութիւն: Այս անգամ նա
խօսում է Վերջինի հարցի վերաբերող
թեան մասին, մի խօսքով այն հարցի մասին,
որ ինձ և քեզ, ընթերցող, շատ մօտիկ է:
Գրողի վիճակն անախաճակ է. — այսպէս
է սխալում Վ. Գ. իւր յառաջաբանը: Այդ-
պիսի անախաճակ վիճակի պատճառը գտնել
ուզենալով, նորա խոզարկութիւնները մտնում
են խոր, որպէս զի պատճառների սկզբնապատ-
ճառը ցոյց տալ, եւ ինչպէս որ Գրողն ազգին
ստում է, նա խօսում է միայն՝ զիսի մէջ տե-
ղա: Վերջապէս են և հոգաբարձութեան անհո-
ւ և ուսուցիչը, — և մեղաւոր չեն զոցանից ոչ
մէկ և այս պատճառ կը լինի միշտ, քանի որ
զիսից յայտնաւոր կողմնակալութիւնը մնալու
է անփոփոխ, քանի որ գրողը 1861 թ. հաս-
տատմ կանոնադրութիւնը մնալու է առանց նը-
շանաւոր փոփոխութեան:..... Նորա մտիկ և
խառը մտքերը, զարգացում գործող անձանց
պատճառ պատճառութիւնները, հոգաբարձու-
թեան բաղմամբ և նշանաւոր իրաւունքներն,
անա սուր են նորա նշանաւոր պակասութիւն-

նրան, և այն, բոլորն այսպիսի անախաճակ
քեր, Որ տեղ կան շատ գործող և որտեղ
ճիշդ է որոշած ամենայն մի գործողի պար-
տականութիւնն՝ այնտեղ հետևանք կը լինի
անկող անախաճակութիւնը և վէճեր, հետե-
ւաբար անգործունէութիւն: Չմարտաւ, շատ ժա-
մանակ է, որ այսպիսի արդար դատաստան
չենք լսել:

Հոգաբարձութեան տուած է բաղմամբ և
նշանաւոր իրաւունքներ, և Վ. Գ. չը պղ չա-
մարում է կանոնադրութեան ամենամիջոց կող-
մը: Հոգաբարձութեան պէտք է լինին ևն-
թարկուի վրայ տնտեսական մասը և բացի դո-
րանից տեղի ընտրութիւնն և արմարումն Ամու-
հետ ուսումնական մասը պիտի միանալ մասն
ենթարկուի միմիայն զարգող տեսչին և մա-
սամը էլ ուսուցչական խորհրդին: Այսպէս երբ
գործող անձինքներն իր տանը նշանակու-
թիւն, իրաւունք, կը դնենք նոցա վերայ որոշ
պարտականութիւնը, նորա այլ ևս ենթարկ-
ված չեն լինի մեր խնայողանքին, մեր անձ-
նական վէճերին և կրքերին:

Ի՞նչ նպատակին պէտք է ծառայէ զարգը
— նա պէտք է հոգաբարձութեան և ուսուցչի-
ներ պատրաստէ: Բաւական են նորա ուսում-
նական միջոցներն, այսինքն 5 դասարաննե-
րը — ոչ պէտք է վեց ընդհանուր կրթութեան
դասարաններն և երկու մասնագիտական դա-
սարաններն ունենայ: Բայց կը գտնենք ար-
դեւ այսպիսի ուսանողներ, որոնք կը յօժար-
են այդպէս չնկար ժամանակ զարգող մէջ
մնալ — կը գտնենք, և թէ ուսումնաւարաննե-
րին արտոնութիւններ կուտանք, այն է նոցա
աւելի բարձր կը դասն այնպիսիները, որոնք
չեն անցել այդ ուսման ընթացքը:

Մինչ այստեղ, քանի որ Վ. Գ. չը տեսականա-
պէս էր խօսում, մենք ամենայն ջանքով
դուրեւում ստում ենք նորա ձեռքը, ի հարկէ
մի քանի մասն հարցերին առանձին նշանա-
կութիւն չը տալով (զոր օր, թէ հոգաբարձու-
թեան չեն կարող իրանց պարտականութիւնն
ընթերցող կատարել, որովհետեւ օրն անա-
յում, կամ թէ մասնագիտական դասարանց մէջ
երկու տեսչին և որոշ բաժանմունքներ պէտք
է լինին քահանաներ և ուսուցիչներ պատրաստ-
ելու համար, և այլն): Բայց երբ որ նա գործ-
նական հարցերին է դիմում, այն ժամանակ

Ի Մ Յ Ի Շ Ա Ս Ա Կ Ա Ր Ա Ն Ի Յ *

ԻՍԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ
Վերջինիս Հայաստանց կուսական երբ որ
այդ մասնութեան խնդրագործութիւնն ընդու-
նենք, այն ժամանակ իսկ վաւերացնել տուաւ
Մուշ քաղաքի մասնատեան քաղաքական վար-
չութեան, և դարձաւ կարին, ուր կարենալ—
մասնատեան վարչութեան ևս վաւերացնել կը
տայ, և բայց մասնատեան վարչութեան կը
ստորագրեն նա և՛ կարենալ քաղաքի Հայազգի
երեկի անձինք, Գալոր Աղան Գուրգիւրեանց
և Կարապետ վարժապետ Զաքարեանց(1):

(1) Գուրգիւր—Բայի Գալոր Աղան մեծ ազդե-
ցութիւն ունի, իւր երեկին հարստութեամբ և ստակալ
մէրոստանութեամբ թէ կարենալ մէջ, և թէ Օսմա-
նեան պետութեան առաջն: Այս Գալոր Աղան աս-
տանալ տարի Տարօնայ բոլոր նշաններին մար-
տակալ է: Տարօնայ նշաններն ժողովրդից հա-
րստութեան և ամենապաշտ Զրուհութեանց զը-
խաւոր պատճառն յիշեալ Գուրգիւր—Բային է, որ
շատ անգամ անխնայարար կը մերկացնէ ինքը դի-
րականներուն:

Իրիմեան Հայրիկն ասոր անդուք րոնտարութեան
դէմ բողոքած է Օսմանեան կուսակալութեան, և
այս պատճառ նա յարմար միջոց կը փնտռէ իր
մեկնին կործանելու, ամենամիջոց զի սա ալ կուտա-
կից բարեկամներն մէկն էր Ս. Կարապետ վարժա-
պետ մասնատեան վարժապետ իւր մասնու-
թեամբ և զղուելի աղանութեամբ հուշակուած է ա-
մեն տեղ, իրիմեանէն յառաջ՝ Ս. Կարապետ վա-
րժ իւր որկրամուր որովայնին տարան էր արած:

(Տես Միջոց. Հայաստանի 1876)

Այդ խնդիրը իմայիլ փաշան կուղարկէ
ուղարկել Բ. Գուրգիւր, նախկին Եպարքոս հա-
ղուցեալ Ֆուատ փաշային: Իսկ Ֆուատ փա-
շայն նոյն խնդիրը քննութիւնը կը յանձնէ
խորհրդայ Մուշուր Ալի հանգուցեալ փաշային,
որովհետեւ Գրիգորեանց ազգաց պատրիարքաց
նախագահն էր, իւր իրաւասութեան ներքոյ
ունենալով նրանց:

Գրիգոր խորհրդայ նախարարն, երբ այդ ազ-
գադրութեան յօդուածագիրը կը կարգայ, անմիջա-
պէս կազդարարէ Հայոց Պատրիարքարանին
և միանգամայն խոստութեամբ լուծումն և ա-
պահովութիւն կը պահանջէ այդ իրողութեանց:
Որովհետեւ Զեյթունի յուշմունքն արդէն բա-
նակցութեամբ կը շարունակուէր Ազգային պատ-
րիարքարանի հետ Բ. Գրգիւր կողմից, ևս առա-
ւել բաւականին բռնելու փառս էր այս խորհրդայ
նախարարին: Երբ Զեյթունացի հանգուցեալ
Պօղոս պատրիարքի Բարձրագոյն Գրան հրա-
ման կը կարգայ, և կը նկատէ անոր մէջ սու-
րալի մասնութիւնն մի, որովհետեւ ծերունի Պատ-
րիարք իւր տիրութեան մէջ կընկզկի, արտասա-
ուելով կը դիմէ Բեյրութ Մուրեան Գեորգ Ալի-
բայի տունը, և կը կանչէ Սեր—Վիլէն և Օ-
տեան Գրիգոր և Աղաթնեան Գրիգոր Էֆենդի-
ները(2) որ ամենայն հնար գործ դնեն այդ

ազգակործան մասնութիւնը հերքելու թէ իրի-
մեան իրայէն, և թէ Տարօնայ խորհուրդ ժողո-
վրդէն, և որպէս կարելին է աշխատեն Բարձ-
րագոյն դրան ապահովացնելու, պատճառն որ
Բ. Գուրգիւր կը սպառնար կապանք բերել զիր-
մեան Կ. Պօլսոյ: Նոյն միջոցին վերջինիս է-
ֆենդիները հանգուցեալ Պօղոս պատրիարքի
ներկայութեան կը կանչեն Պօլսոյ բնակվող
Հանգուցեալ Տարօնացոյց այդ մասնութեան
խնդրի մասին տեղեկութիւն տալու: Թէ
արդեօք կայ այդպիսի յուշմունք Տարօնայ մէջ:

Օտեան Գրիգոր Էֆենդին, որ իւր երեկին հանձնա-
րովն ու խոնարհութեամբ, մասնատեալ ազգակոր-
ծեամբ պատկառելի էր օտարաց և սիրելի մեր ազ-
գին: Օտեան Գրիգոր Էֆենդին՝ արժանաւորատե-
լ և Հայոց ազգի անդուգական բարեբար Կեսարացի
Պօղոս Ալիբայի որդին էր: Հանգուցեալ Պօղոս Ա-
միրան Սուլթան Մանուկի զրազին էր, և միան-
գամայն նորա պալատի մեծ Հաշուակալն, իսկ
իրիմեանի պաշտպանն ու Մեկնեան էր: Մինչև
իւր մասնուն րոպէին իւր բարեբարութեան խնամքն
անպակաս տրած է Հայոց ազգի վրային: Նմանա-
պէս վաճառող Սեր Վիլէն Էֆենդին իւր բաղմա-
նութ քննական գիտութեամբ և ազգակործան
բարձր հանձնարովն համբաւատը է Պօղոս և Եր-
պային մէջ: Վսեմաշուք Սեր Վիլէն միշտ անկողն
է անապառ. հանդիպացած է եղած մեր ազգային գա-
նազան գործերուն մէջ, և Հայ ազգի սիրով վառ-
ուած է, միշտ հասարակաց իրաւունքներ պաշտ-
պանած է: Նոյն ազգային մասնութեան միջոցին
Սեր Վիլէն Ֆուատ կարգադրի ամենապիտիկ բոլ-
կն էր: Եւ մինչև ցայժմ Սեր Վիլէն և Օտեան
Գրիգոր Էֆենդիները մեծ յարգանք և ազգեցութիւն
ունին Օսմանեան պետութեան առաջն: Հանգու-

Նոյն օրը 11 անձինք Տարօնացիներէն, որոն-
ցից մէկն ևս էի, ներկայացանք Երեմեան Գե-
որգ Ալիբային տուն ի Բեյրութ, և առաջարկե-
ցինք ժողովրդականութեան, թէ մենք պա-
նուր Տարօնացիք յօժարութեամբ պատ-
րաստ ենք թէ մեր հարստահարութեան Հայրե-
նեաց, և թէ անձնագիր իրիմեան Հայրիկին
երաշխատել ինքն: Իսկ հետեւեալ օրն Ազգային
քաղաքական ժողովը գիտութեամբ հինգ հա-
րիւր չափ պանդուխտ Տարօնացիներու ստա-

ցեալ Ֆուատ մեծ եպարքոսն այնքան փառաբան-
ութեամբ, որ մինչև անգամ եթէ ինքն Երաշխայ ծա-
նապարհորդէր իւր գերդատարը Սեր Վիլէնին
կը յանձնէր: Նոյն յարգանքը ցայտը եւս կը կրեն յի-
շեալ համբաւատը Սեր Վիլէն և Օտեան Էֆենդի-
ներ տէրութեան առաջն:

Նմանապէս արանից ոչ նուազ Եղիստոյի Սու-
թանի սեղանաւոր Երեմեան համբաւատից Գեորգ
Ալիբայն, որ իւր բարեկաշտ խորհրատուութեամբ և
ազգակործանարար արդիւնք պարծանք է մեր անմը-
լիմեար ազգին: Սյս անդուգական համբաւատից
գերդատարն առատածնուն խնամք և կարեկցութիւ-
նը խիստ շատ է Հայ ազգին վրայ: Այս ազգային
գերդատարն շնորհիւ և ծախքով Կ. Պօլսոյ Սա-
մաթիոյ Թաղին մէջ հիմնադրուեցաւ Ազգական օրի-
որդաց գիշերօթիկ Դպրոցը ընդ տեղաւորութեան մե-
ծապատիւ: Դպրոցն աւելի փառածնուն կարապետ Է-
ֆենդին: Երաւեան Գեորգ Ալիբայն նոր ժամանակ-
ներս Սուլթան Աղի Թաղաւորն Վեդիութեան
փոխորդս ընդունող Արաբաժ Վեդիին հայրն էր, որ
իւր ազգակործան ատաղձութեամբ և փառաբան-
ութեամբ Սաղիս Բէկին հետ ազգային պատրիար-
քարանի կողմնական սեղովին պարտը 4000 լի-
րայի չափ հատուցին:

Բարեկամ մատուցելու վերջինիս բաղմունք
գիր խորհրդայ Մուշուր Ալի փաշային այս խնդ-
րալիք, — թէ Վերջին ստորագրող բոլոր Տար-
օնացիք ամենայն գրութեան իրիմեանի մա-
սին ի՞նչ բոլոր արտէ երաշխատը ենք, որ երբեք
«այդպիսի փառ կարծիք չունի նա, և մեզ այդ
անհրաժեշտ եղեւնագործութեան բնաւ զրգը-
«ած չէ: Ուստի կը խնդրենք Ձեր պաշտառու-
թիւնէն, որ այդ զրապարտական խնդիրը վա-
նկարգանայ անձանց անուններ յայտնելը մեզ
եւր մենք կարողանանք նոցա պահանջել ի Կ.
Պօլսոյ, որովհետեւ ճշմարտութիւնն ևս ստու-
թութեամբ ամենայն:

Գրեալ նախարարն իսկոյն իւր սպանողա-
կան կրից բարեկամներն զիջաւ, և բարեհաճե-
ցաւ մեր խնդիրը կատարել, այդ ազգադրութե-
ամանութեան ստակալ խնդրագործութիւնը
ստորագրող անձանց անուններ յայտնելը մեզ
բայց՝ իսկոյն խնդիրը հանձնաւորուել Ազգային
վարչութեան: Սակայն՝ երբ Ազգային վարչու-
թիւն Բ. Գուրգիւր այդ եղեւնագործութեան խնդ-
րագործութեան ստացաւ, որ Տարօնայ Ս. Կա-
րապետի վերջին միաբանից կողմէն է անու-
րինում, անմիջապէս փութացաւ միջնորդել
Բ. Գրան, որ անշուշտ թէ իրիմեան և թէ իւր
պատրաստակար հրաւիրեն ի Պօլսոյ քննութեան
վարչութեան: Բ. Գուրգիւր իսկ և իսկ թախքերով
յայտնեց Կարապետ կուսականին, որ այն վարդա-
պետներ, որոնք որ խնդրագործութեան ստորա-
գրել են՝ պէտք կըլլայ, որ զինուորներու հը-
կողութեամբ գտն Պօլսոյ, իսկ իրիմեան միայն
գալ Պօլսոյ իւր ազատ կամքը: Նոյն վարդա-

